

му, що космічні об'єкти – це в основному проектне фінансування, отже тут задіяний цілий комплекс нематеріальних прав. Відповідальність за космічні активи несуть уряди, що посилює значення політичних аспектів. В інших галузях скільки-небудь значних політичних проблем немає.

Як відомо, фінансування проекту повинно забезпечити вирішення двох основних завдань: забезпечення динаміки інвестицій, яка дозволила б виконувати проект відповідно до часових і фінансових обмежень; зниження витрат фінансових засобів і ризику проекту за рахунок відповідної структури інвестицій і максимальних податкових пільг.

Висновки. Найважливішим стримуючим фактором проектного фінансування космічної галузі є недосконале законодавство, від чого, в першу чергу, програє сама держава. Відміна пільг підприємствам космічної галузі спричинила те, що підприємства стали збитковими, і виконання проектів опинилося під загрозою. За умови збереження пільг держава отримала б до бюджету більше доходів від податку на прибуток підприємств, ніж вона заощадила, усунувши пільги. Внутрішні джерела довгострокових грошових ресурсів недостатні, тому реальним джерелом довгострокового позичкового капіталу є міжнародні фінансові організації. Це призводить до того, що доходи повинні бути номіновані в іноземній валюті для мінімізації валютного ризику. Наступним стримуючим фактором є важливість космічних проектів для держави. Проекти підпадають під нормативні і політичні ризики, оскільки реалізація і структура таких проектів багато в чому залежить від економічної ситуації в країні та міждержавних відносин. Важливість подібних проектів для держави і державної політики призводить до ускладнення їх реалізації, оскільки як мінімум необхідна велика кількість узгоджень інтересів сторін. На сьогодні фінансова підтримка космічної науки і виробництва здійснюється на рівні, що не відповідає розвинути країнам (США, Німеччина, Франція тощо). Таким чином, підприємства, використовуючи свої власні ресурси, не мають змоги для створення і випуску високотехнологічної і конкурентноздатної продукції. Розши-

рення можливостей використання проектного фінансування, в контексті викладеного, знаходиться в площині використання іноземних джерел капіталу.

Для удосконалення системи фінансової підтримки космічної діяльності пропонується наступне: стимулювання інвесторів, що вкладають засоби в наукоємне високотехнологічне виробництво; державна підтримка системи проектного фінансування і страхування космічних ризиків для залучення інвестицій зі сторони комерційних банків; надання відповідних податкових пільг і преференцій для організацій і підприємств, які створюють і впроваджують нову техніку і технології. В тому числі доцільно забезпечити зниження оподаткування прибутку підприємств, частина якого спрямовується на технічне переоснащення виробництва. В цьому зв'язку доцільно використати досвід, накопичений в розвинутих країнах в галузі формування механізму фінансово-економічної підтримки процесів нововведень і передачі технологій.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Аналіз застосування проектного фінансування в Україні в працях, присвячених проектному фінансуванню, обмежується констатацією загальної потреби в інвестиціях. Саме поняття "проектне фінансування" часто неправильно трактується і використовується. Іншими словами, дослідження застосування проектного фінансування, зокрема, з урахуванням особливостей галузей народного господарства України, не досить фундаментальні з теоретичної точки зору, що викликає потребу проведення наступних досліджень.

1. Бендиков М.А. Стратегическое планирование развития наукоёмких технологий и производств (на примере космического машиностроения). – М., 2000. 2. Закон України *Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2008 – 2012 роки* від 30.09.2008 № 608-VI. 3. Косова Т.Д. Інституціональна модель фінансування інвестиційного процесу: Автореф. дис. ... д-ра екон. наук. – Д., 2006. 4. Управління діловими проектами / В.Р. Кучеренко, О.С. Маркітан. – К., 2005. 5. Нестеренко Р.Б. Проектное финансирование. Опыт и перспективы применения в РФ: Дис. канд. экон. наук. – М., 2006. 6. Проектне фінансування: Підручник / Пересада А.А., Майорова Т.В., Ляхова О.О. – К., 2005. 7. Розпорядження КМУ "Про схвалення Концепції Загальнодержавної космічної програми на 2007-2011 роки" від 31.05.2006 № 306-р.

Надійшла до редколегії 09.12.2008

Д. Коломоєць, асп.

ЗАКОНОДАВЧА СКЛАДОВА ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Проаналізовано законодавче забезпечення розвитку інноваційної сфери в Україні та окреслено основні проблеми його формування та реалізації на сучасному етапі.

The article analyses the legislative provision of innovative sphere development in Ukraine and specifies fundamental problems of its formation and realization at the present stage.

Постановка проблеми. За сучасних умов зростання взаємної залежності країн і загострення глобальної конкуренції запорука підвищення конкурентоспроможності економіки та національної безпеки держави нерозривно пов'язана з інноваційним розвитком – здатністю національної економіки зокрема та суспільства загалом генерувати, впроваджувати і забезпечувати швидке поширення нововведень в усіх видах людської діяльності. В економічній сфері інноваційний розвиток характеризується здатністю суб'єктів господарювання не лише проводити інноваційну діяльність, але подібна активність повинна набувати ознак систематичної, здатної впливати не тільки на кількісні, скільки на якісні параметри національної економіки: її галузеву структуру, де має домінувати наукомістке виробництво, а не первинна обробка сировини; підвищення високотехнологічної складової в експорті та швидке імпортозамі-

щення складної продукції із високим вмістом доданої вартості; прогресивні зрушення на ринку праці із створенням нових робочих місць, що потребують високої кваліфікації, а не мільйонний відтік висококваліфікованих кадрів за кордон та ін. Однією із важливих ланок у формуванні сприятливого середовища для вітчизняних суб'єктів господарювання, що орієнтувало б їх на активізацію зусиль в інноваційній сфері, є законодавча складова інституційного забезпечення інноваційного розвитку, яка з часів проголошення незалежності все ще не набула цілісного та системного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різних аспектів законодавчого забезпечення інноваційного розвитку присвячено значну кількість економічних публікацій. Серед вітчизняних науковців означена проблематика розглядається у роботах В. Гейця, Б. Кваснюка, В. Семиноженка [1], Д. Черва-

ньова [10], О. Лапко [7], Я. Жаліла [9], О. Жилінської [10], О.І. Павленка [8] та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми.

Потребують подальших розробок інституційні аспекти інноваційного розвитку України, зокрема щодо аналізу збалансованості та системності законодавчого забезпечення розвитку інноваційної сфери та виявлення вузьких місць у функціонуванні головних інститутів державного регулювання інноваційного розвитку.

Формулювання завдань та цілей статті. У статті поставлено за мету проаналізувати законодавче забезпечення розвитку інноваційної сфери в Україні та визначити ключові проблеми його формування та реалізації на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Законодавча система відображає досягнутий рівень відносин між громадянами, між громадянами і державою, між державою і суб'єктами підприємництва, між суб'єктами господарювання безпосередньо, а також між державами. Відповідно до Конституції України, право законодавчої ініціативи належить Президенту України, депутатам Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України як головним суб'єктам права, і від них залежить створення якісного нормативно-правового середовища, що регулює діяльність в інноваційній сфері.

Проблеми врегулювання відносин в інноваційній сфері постали об'єктом законотворення на поч. 1990-х рр., а курс на інноваційний розвиток економіки України був визначений у "Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу", що затверджена 11.06.1998 року Указом Президента України. Згідно з обраним курсом головне джерело сталого економічного зростання вбачалося у системі генерування, комерціалізації і дифузії нових наукових і технічних знань, а також акумулюванні нового технологічного досвіду. Базовим нормативно-правовим актом щодо інноваційного розвитку виступила схвалена у 1999 р. постановою Верховної Ради Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України, де було визначено цілі та пріоритетні напрями інноваційного розвитку. Зокрема, йшлося про необхідність доведення обсягу бюджетного фінансування науково-технічної сфери до 2,5 % ВВП, підкреслювалася провідна роль у фінансовому забезпеченні інноваційного розвитку Державного інноваційного фонду, обґрунтовувалась доцільність розбудови мережі галузевих інститутів з покладенням на них функції координаторів в інноваційній сфері тощо. Разом з тим положення цієї Концепції не набули свого розвитку в подальших правових нормативних актах, відтак, не були реалізовані, галузеві інститути не стали центрами сучасних досліджень і розробок, більшість з яких виконується академічним сектором вітчизняної науки і стосується переважно фундаментальних досліджень гуманітарного характеру. Державна інноваційна компанія як наступник Державного інноваційного фонду України не розпочала виконання її функцій, а через ліквідацію фонду було скасовано сплату обов'язкового податку. Таким чином, в Україні законодавче забезпечення має не лише несистемний, фрагментарний характер, але характеризується надзвичайною мінливістю, скасуванням відповідних норм практично у перші роки після їх прийняття.

Для управління інноваційною діяльністю державні органи наділені повноваженнями і можуть видавати окремі нормативно-правові акти, зокрема: Верховна Рада України може ухвалювати закони, постанови, рішення; Президент України може видавати укази та розпорядження; Кабінет Міністрів України – постанови та розпорядження. Центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності було визначено Міні-

стерство освіти і науки України [6]. Крім того, учать у розробленні стратегії та механізму реалізації державної науково-технічної та інноваційної політики, підготовці пропозицій щодо визначення обсягів і цільового спрямування бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності, проведення аналізу науково-технічного потенціалу та ефективності його використання здійснює Міністерство економіки України. Певні повноваження щодо регулювання інноваційної сфери належать також Українській державній інноваційній компанії, що є правонаступницею Державного інноваційного фонду України, НАН України тощо. Водночас у 2007 р. відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України 16 травня 2007 р. №749 спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності визначено Державне агентство України з інвестицій та інновацій [5]. Отже, в Україні фактично створено систему двовладдя в сфері регулювання інноваційного розвитку.

Загалом правовідносини в інноваційній сфері в Україні регулюються окремими положеннями Конституції України, нормами Цивільного, Господарського, Митного кодексів України. В Україні діє майже 120 правових актів, якими регулюються відносини у сфері інноваційної діяльності в цілому, так і її окремих сегментів, головними з яких є закони України "Про інноваційну діяльність" (2002) [2], "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" [3]. Важливими є положення ЗУ "Про інвестиційну діяльність" (1991), "Про наукову і науково-технічну діяльність" (1998), "Про наукову і науково-технічну експертизу" (1995), "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" (2001), "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків" (2006), "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій" (2006).

Характеризуючи законодавчі документи 90-х рр., що стосувалися питань регулювання інноваційної сфери, підкреслимо їх непослідовність та фрагментарність. Системний підхід у формуванні законодавчого забезпечення інноваційної сфери в Україні мав реалізувати базовий ЗУ "Про інноваційну діяльність", де визначено мету та принципи державної інноваційної політики, а також правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності [2]. Окремі статтями цього закону передбачали податкове стимулювання інноваційної діяльності, що мало суттєво розширити власні фінансові ресурси суб'єктів господарювання, спрямовані на забезпечення їх інноваційної активності, проте їх чинність була призупинена спочатку в 2003 р., а в 2004-2005 рр. – податкові пільги були повністю скасовані. Не передбачені вони і в подальшому при підготовці проекту Податкового кодексу України.

Форма і зміст законодавчих документів свідчить про важливість, складність, актуальність та масштабність проблем у сфері інноваційної діяльності. Перелік чинних нормативно-правових актів досить значний і має забезпечити відповідний рівень інноваційного розвитку. Проте недодержання встановлених норм свідчить про ігнорування законодавства у науково-технічній та інноваційній сферах, і є доказом слабкої орієнтації як органів центральної влади, так і місцевих органів на визначені пріоритети науково-технічного та інноваційного розвитку, найбільшого вияву проблема знаходить у фінансовій площині.

Висновки. Через фрагментарність і непослідовність державної науково-технічної та інноваційної політики сформувалися тенденції закріплення технологічного відставання національної економіки від розвинених країн, спостерігається уповільнення інноваційної актив-

ності вітчизняних підприємств, гальмування розвитку високотехнологічних галузей промисловості і, як наслідок, зниження рівня конкурентоспроможності національної економіки. Значимість формування системної законодавчої бази регулювання інноваційного розвитку в Україні обумовлена швидкістю досягнення тактичних і стратегічних цілей такого розвитку, і, як наслідок, поступу економіки та суспільного добробуту.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямку вбачаються у розробці пропозицій щодо покращення законодавчого забезпечення інноваційного розвитку в Україні.

1. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3 т. Т. 2: Інноваційно-технологічний розвиток економіки / *Геєць В.М., Семиноженк В.П., Кваснюк Б.Є.* – К., 2007. Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу

технологій" // Відомості ВРУ. – 2006. – № 45. 2. Закон України від 04.06.02 №40-IV "Про інноваційну діяльність" // Відомості ВРУ. – 2002. – № 36. 3. Закон України від 16.01.2003 р. № 433-IV "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності" // Відомості ВРУ. – 2003. – № 13. 4. Закон України від 16.07.1999 р. № 991-XIV "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків" // Відомості ВРУ. – 1999. – № 40. 5. Постанова КабМінУ від 16.05.2007 р. № 749: "Про деякі питання Державного агентства України з інвестицій та інновацій". 6. Постанова КабМінУ від 19.12.2006 р. № 1757 "Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки". 7. *Лалко О.О.* Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. – К., 1999. 8. *Павленко І.А.* Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України: Монографія. – К., 2007. 9. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України / *Я.А. Жаліло, С.І. Архіреєв, Я.Б. Базілюк та ін.* – К., 2006. 10. *Черваньов Д., Жилінська О.* Проблеми та завдання державної науково-технічної політики у контексті інтеграції України до ЄС // Інноваційна політика України: проблеми та перспективи. – К., 2007.

Надійшла до редколегії 23.12.2008

Київ National Taras Shevchenko

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті досліджено сучасний стан забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах, проаналізовано динаміку впровадження та сертифікації систем управління якістю в Україні, окреслено ключові проблеми в сфері якості та запропоновано пріоритетні шляхи їх подолання.

The article researches the current state of product quality provision at domestic enterprises, analyses the dynamics of introduction and certification of Quality Management System in Ukraine, outlines key problems in quality sphere and offers priority-oriented ways to solve them.

Постановка проблеми. Економічні перетворення, необхідність інтеграції вітчизняної промисловості у світові системи, торгівельні інтереси та вступ України до СОТ, вимоги екології та безпеки потребують принципово нового глибокого осмислення ефективних механізмів створення конкурентоспроможної продукції, вдале використання яких сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності економіки в цілому. Серед складного комплексу механізмів та факторів розвитку підприємств, впровадження та функціонування сучасних систем управління якістю (СУЯ) та систем екологічного управління (СЕУ), які базуються на засадах, перш за все, міжнародних стандартів серії ISO 9000, ISO 14000, ISO 22000 тощо набуває все більшого поширення як один з визначальних чинників забезпечення високого рівня конкурентоспроможності в сферах виробництва та економічному поживленні. Одним з головних показників та компонентів застосування принципів та методів управління якістю, що характеризують його стан, стало формування таких складових, як система сертифікації та стандартизації, з огляду на кількість впроваджених та сертифікованих СУЯ, й нормативно-законодавча база на основі чинних в Україні стандартів, рівень гармонізації яких з сучасними міжнародними та європейськими стандартами становить 21,8 % [16]. На сьогодні, аналізуючи та порівнюючи світові та вітчизняні тенденції в сфері управління та забезпечення якості продукції, слід відзначити, що Україна відстає у кількості впроваджених та сертифікованих СУЯ від країн Європи та провідних країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку економічних проблем розвитку сфери управління якістю, висвітлених у наукових працях вітчизняних дослідників, належить Р. Бичківському [1], Л. Боженку [2], Л. Кириченку [5], Л. Кобиляцькому [6], П. Столярчуку [15], М. Шаповалу [18] та ін. Науковий доробок зазначених вчених присвячений дослідженню питань, пов'язаних з економічною сутністю, теоретичними засадами управління якістю продукції на підприємстві тощо. Аналізуючи стан забезпечення якості вітчизняної продукції та рівень впровадження та сертифікації СУЯ, вітчизняні дослідники опираються на різноманітні рейтинги, що проводяться міжнародними організаціями, зокрема Центральним секретаріатом ISO [19]. На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України № 200 – р від 31.03.2004 "Про затвердження плану заходів щодо Концепції державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг)" [14] за дорученням Держспоживстандарту України Інститутом управління якістю ДП "УкрНДНЦ" щоквартально здійснюється моніторинг стану розроблення, впровадження та сертифікації СУЯ та СЕУ. Зазначимо, що даними для моніторингу є Реєстр Системи сертифікації УкрСЕПРО [4], а також – інформація територіальних державних центрів стандартизації, метрології та сертифікації (ДЦСМС). Аналізу стану забезпечення

якості продукції на вітчизняних підприємствах з використанням результатів вищезазначеного моніторингу присвячено незначну кількість публікацій, передусім це роботи дослідників ДП "УкрНДНЦ" [3; 10; 16; 17].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на зростаючу кількість досліджень стану забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах в сучасних умовах господарювання та значний науковий доробок зазначених вчених щодо узагальнення та висвітлення питань, пов'язаних з економічною природою, принципами та організаційно – економічним механізмом управління якістю на підприємстві, формуванням та функціонуванням сучасних систем управління якістю багато проблем в цій сфері залишаються не вирішеними. Окремі теоретичні аспекти проблеми розглядалися у попередніх роботах автора [8; 9], проте існує необхідність подальшого аналізу стану забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах шляхом дослідження факторів та проблем, пов'язаних з розробкою, впровадженням та сертифікацією СУЯ та СЕУ, глибинне осмислення яких дасть змогу окреслити ефективні та дієві практичні заходи в сфері якості та конкурентоспроможності продукції, що сприятиме розвитку та створенню необхідних умов для впровадження в усіх галузях економіки СУЯ, СЕУ тощо.

Формування завдань та цілей статті. У статті поставлено за мету дослідити стан забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах, розглянути основні тенденції впровадження та сертифікації СУЯ та СЕУ в розрізі регіонів та галузей народного господарства України, встановити основні проблеми та окреслити пріоритетні шляхи їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. Здійснивши аналіз періодичних видань в галузі стандартизації, сертифікації та якості, в яких висвітлюються сучасні тенденції розвитку менеджменту якості України, враховуючи дані, наведені в Реєстрі Систем сертифікації УкрСЕПРО, наведемо нижче динаміку показників, що характеризують стан розробки, впровадження та сертифікації СУЯ на вітчизняних підприємствах (рис. 1).

Статистика свідчить про актуальність широкого впровадження сучасних СУЯ в Україні з огляду на необхідність захисту національних економічних інтересів в умовах європейської інтеграції, вступу України в СОТ та теперішніх умов економічної кризи. Отже, за даними Реєстру Системи сертифікації УкрСЕПРО станом на кінець I кв. 2008 р. в Україні [13]: налічується 1488 чинних сертифікатів на СУЯ за ДСТУ ISO 9001:2001, виданих 1501 підприємству (зазначимо, що кількість сертифікатів, зареєстрованих у Реєстрі УкрСЕПРО, менша, оскільки є такі підприємства, яким видано 1 сертифікат на декілька виробництв, що знаходяться у різних регіонах); налічується 47 вітчизняних підприємств, що мають чинні сертифікати на СЕУ за ДСТУ ISO 14001:2006.

Вищенаведені показники розраховувались з урахуванням показників кількості *виданих, анульованих сер-*